

GRAĐA

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 59
Godina XXX
Maj, 2025.
[str. 171-178]

© Monos 2025

Zločin i tragedija u gračaničkoj čaršiji 20. novembra 1927. godine (dva članka iz “Jugoslavenskog lista”)

Edin Šaković

U pamćenju i predanju starih Gračanlija ostala je uspomena na tragediju koja se zbila u ovome gradu između dva svjetska rata, tačnije 1927. godine, kada je trgovac Avram Papo ubio bankovnog činovnika Smaila Gradašćevića i teško ranio konobaricu Vilhelminu Minu Janček, izvršivši potom samoubistvo. Sve troje stradalih su se poznavali, a motiv za počinjeni zločin bila je bolesna ljubomora. O tome se detaljnije govori u dva članka, objavljena u sarajevskom “Jugoslavenskom listu”, koje u ovom prilogu prenosimo u cjelini. Uz članke, objavljujemo i jednu fotografiju snimljenu nešto ranije, spomenute godine, na kojoj je svo troje stradalih.

Ključne riječi: Gračanica; čaršija; zločin; tragedija; ubistvo; pokušaj ubistva; samoubistvo; 1927. godina; novembar; Avram Papo; Smail Gradašćević; Vilhelmina Janček; Jugoslavenski list; Sarajevo.

U svojoj dugoj historiji gračanička čaršija je bila središte glavnih javnih i društvenih zbivanja ovoga grada, ali i njegove okoline: bilo je to mjesto gdje se privređivalo, trgovalo, prodavalo i kupovalo, ali i mjesto susreta, događaja i raznih dešavanja; mjesto druženja, prijateljskih razgovora, rasprava i ćaskanja, a ponekad i svađa, pa i sukoba, koji bi se znali i tragično završiti. Jedna takva tragedija, kobna za tri mlada života, potkraj 1927. godine potresla je Gračanicu. Te novembarske večeri, 27-godišnji trgovac Avram Papo, izbezumljen od ljubomore, pucao je

iz pištolja u Vilhelminu Minu Janček, u koju je bio zaljubljen, te u svog tri godine mlađeg poznanika Smaila Gradaščevića, koji se te večeri zatekao sa Minom u šetnji. Počinivši zločin, Avram je odmah, pucnjem u glavu, oduzeo i sopstveni život. – Djevojka je, teško ranjena u glavu, ipak uspjela preživjeti, ali dvojica mlađića nisu.

O toj tragediji dugo se pričalo u Gračanici, a ušla je i u narodno pamćenje i predanje. Kako to obično biva u pričama koje se prenose s ruke na ruku, pa sa koljena na koljeno – mnogi su stvarni detalji ostali zaboravljeni, a neki su se novi, izmaštani i naknadno dodani, “upredali” u pripovijedanje i kazivanje... Na kraju, sedamdesetak-osamdeset godina kasnije, o tom se zločinu kazivalo gotovo kao o dvoboju za žensku ruku, ruku lijepe Slovenke Mine – što nas podsjeća na drevne motive naše narodne epike i lirike.¹

Šta se, zapravo, stvarno desilo u gračaničkoj čaršiji u nedjelju navečer, 20. novembra 1927. godine, oko 21:00 sat, svjedoče nam dva izvora iz tog vremena: dva dopisa objavljena u “Jugoslavenskom listu”, dnevnim novinama koje su izlazile u Sarajevu u periodu između dva svjetska rata.² Ime dopisnika iz Gračanice ostalo nam je nepoznato, jer su članci nepotpisani, kako je to već bio običaj u tadašnjoj štampi. Ljudi koji su “iz provincije” slali vijesti i dopise redakcijama listova

i časopisa nisu bili ni profesionalci, ni novinari, već najčešće entuzijasti koji su željeli da novine izvijeste o onome što se zbilo u njihovim sredinama, kako bi i šire čitateljstvo bilo obaviješteno. Takav je bio slučaj i sa Gračanlijom (ili privremenim stanovnikom ovoga grada, na službi u Gračanici) koji je vijesti o spomenutom zločinu poslao “Jugoslavenskom listu”.

U nastavku, citirat ćemo oba članka, odnosno dopisa. Prvi od njih je upućen već dan poslije tragedije, u ponedjeljak 21. novembra, a objavljen u “Jugoslavenskom listu” u broju od utorka, 22. novembra; drugi, s opširnijim podacima i nekim ispravkama, objavljen je u istim novinama u srijedu, 23. novembra 1927. godine.

Članke prenosimo onako kako su objavljeni u novinama, uz ispravku par očiglednih tipografskih grešaka. Donosimo ih u kurzivu, a kraći komentari i pojašnjenja dati su na kraju priloga.

Tri mrtva–radi ljubavi

Ljubavna tragedija u Gračanici. – Za lijepe oči Slovenkinje. – Sarajlija Avram Papo ubija ljubovcu, sebe i drugog simpatizera.

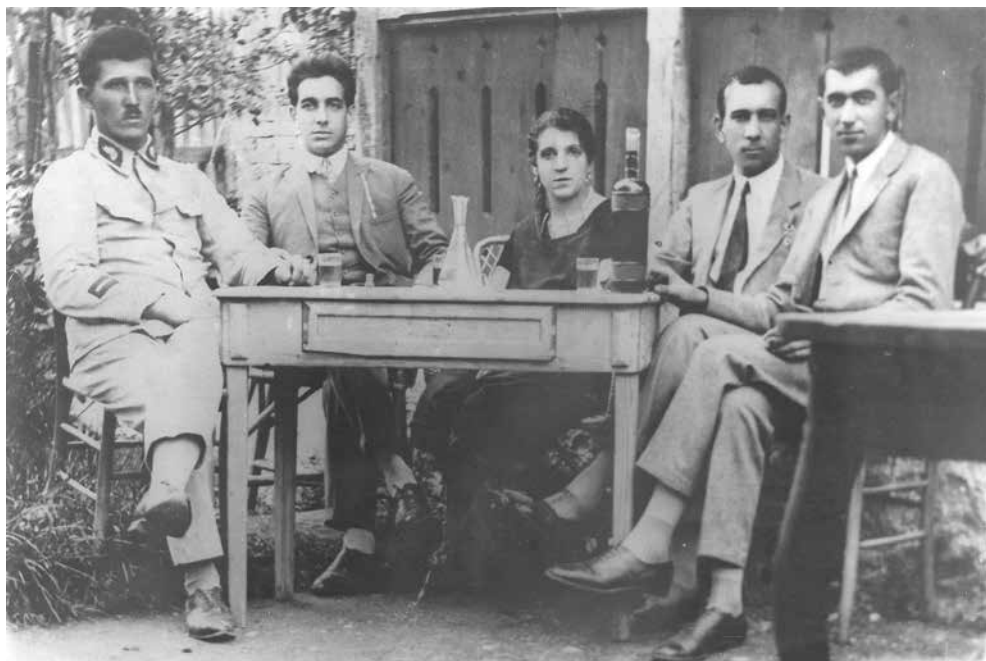
(Izveštaj našeg dopisnika).

Gračanica, 21. novembra.

Od nekog vremena u ovdašnjoj gostioni nalazila se ljepušna kelnerica Mila Janček, Slovenkinja. Vesela, lijepih očiju, puna temperamenta stekla je simpatije mnogih

1 Priču o spomenutoj tragediji, kao sukobu dva suparnika zbog jedne djevojke, autor ovoga priloga čuo je i zabilježio od nekoliko Gračanlija i Gračanki starijih generacija, uglavnom rođenih u razdoblju od 1920. do 1940. godine, koji su priče o tome čuli od svojih roditelja i djedova.

2 Godišta ovoga lista digitalizirana su i dostupna čitalačkoj publici i online, putem web-stranice Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu.

S lijeva: Zvonko Jukić (željezničar), Avram Papo (trgovac), Vilhelmina Mina Janček (konobarica), Smail Gradašćević (bankovni činovnik) i Ilija Davidović (krojač)

mladića. Udvarali su joj sa svih strana. Ali najviše je ona prirasla srcu trgovcu Avramu Papo rodnom iz Sarajeva, koji je ljubomorno gledao na svakoga, ko bi se i približio lijepoj djevojci. Samo je mislio na nju i čeznuo za časom, kad će se opet sastati.

Mučila ga je jedino misao da ona ne voli samo njega, već više druge, pa je u svojoj ljubomori postao očajan.

Sinoć u 9 sati navečer pošla je Mila u šetnju u pratnji bankovnog činovnika Smaila Gradašćevića. Na cesti ih sretne Avram Papo, uhvati djevojku za prsa i upita:

– Zašto te još nema?

Što se dalje dogodilo nezna se tačno, navodno je djevojka odgovorila:

– Odmah idem kući.

U taj čas, Avram, potpuno obezumljen od silne ljubomore, izvadi pištolju i ispali joj hitac u glavu. Ona se uz očajni krik sruši na zemlju u krvi, teško ranjena.

Gradašćević skoči da istrigne revolver iz ruke Avrama, ali ovaj je već ispalio i drugi hitac u Gradašćevića, koji se srušio mrtav. Odmah zatim odjekne i treći hitac, kojega je Avram ispalio sebi u glavu i na mjestu ostao mrtav. Na pucanj dotrčaše mještani koji su pozvali vlast, ali obojica su već bila hladna, a djevojka se trzala u samrtnoj borbi.

Ona je jutros izdahnula, a da nije ni došla k svijesti.

Ovaj događaj je u mjestu izazvao veliku uzbuđenost.³

3 Jugoslavenski list, god. X, br. 268, Sarajevo, 22. 11. 1927., str. 3.

*

Tragedija Sarajlije u Gračanici

Kako je Avram Papo ubio sebe i Gradaševića. – Napad sa dva revolvera. – Ispalio je šest metaka. – Lijepa Slovenka Mina ostala je na životu

Gračanica, 22. novembra.

Jučer smo javili o krvavoj ljubavnoj tragediji u Gračanici, koju je izazvala ljubomora trgovca manufakturnom robom, Sarajlije Avrama Pape. Kako smo javili, Avram Papo se bio zagledao u konobaricu Minu (Vilhelminu) Janček, rodom iz Slovenije. Njemu je bilo 27 godina a Mini je 20 godina. Izgleda da je i ona dosta simpatizirala Avrama, koji je bio općenito poznat kao vrlo miran i uredan mladić.

Kritičnog dana na večer Avram je pozvao Minu na šetnju, ali je ona odbila. Avram je onda izjavio da ide kući spavati. Međutim je Mina pošla na šetnju sa Smailom Gradaševićem, bankovnim činovnikom. Šetajući tako do Hotel Bosne opazio ih je Avram i bez kaputa istrčao na ulicu i po pričanju same teško ranjene Mine presreo ih je kod Muslimanske čitaonice i uhvatio ju za kaput i pitao zašto nije htjela šetati s njim a šeta sa njegovim suparnikom. Mina mu je obećala da ide odmah kući sa Gradaševićem. Međutim ona je produžila šetati. Kad je to vidio Avram onako u ljubomornom afektu odlučio se valjda na grozan čin da dokonča život svoj i ljubljene djevojke.

Avram je otrčao kući i uzeo dva revolvera i to veći Fromer i manji Walter browning. Kad ih je punio čuo ga je jedan komšija ali u mraku nije vidio šta Avram Papo drži u rukama. Avram je sve onako

bez kaputa otrčao kejom i u ulici kraj džamije dočekao je dok su opet naišli Mina i Gradašević.

Tu pred džamijom Avram je Minu uhvatio za prsa i upitao je, kako Mina sama izjavljuje:

– Zar još nećeš kući?

– Evo, sada ću, – odgovorila je Mina, ali u tom momentu, priča dalje Mina, sijevnulo joj je nešto pred očima i još je samo čula kako Gradašević dva put više Avramu: »Šta ti je!« Dalje se Mina ničeg ne sjeća.

To je Avram bio izvadio Fromer revolver i opalio Mini u glavu, da je odmah pala bez svijesti na zemlju.

Iza toga morala se voditi očajna borba na život i smrt između Avrama i Gradaševića. Avram je vjerovatno htio dalje pucati iz Fromera, ali mu je on zakazao, jer mu se metak popriječio pred cijevi. Avram je taj revolver odbacio i odmah izvadio Walter browning. Gradašević mu je sigurno htio oteti revolver, jer Avram je tri puta pucao, a da ga nije pogodio. Metci su udarali u zid jedne cipelarske radnje. Gradašević je valjda htio napustiti borbu sa očajnim Avramom, ali ga je to stajalo života. Avram je za njim opalio i četvrti put. Hitac je bio dobro odmjerjen i smrtonosan. Gradašević je pao pogođen u potiljak, dok je Avram, kad je vidio da je izvršio svoju osvetu opalio sebi hitac u desnu sljepočicu. Hitac mu je izašao na tjeme i ubio ga na mjestu. Avram je pao odmah do Gradaševića. Nađeni su kako im se noge dodiruju. Gradašević je ležao na prsima a Avram na leđima. Cijela tragedija odigrala se u dvije tri minute.

Kad su pucnjavom alarmirani stanovnici i policajci u Gračanici dotrčali na mjesto tragedije, našli su mrtvog Avrama, smrtno ranjenog Gradaščevića i teško ranjenu Minu. Gradaščević je nakon pola sata teških muka, ne dolazeći k svijesti, izdahnuo. Bio je star 24. godine.

Mina, zbog koje je pala krv, ranjena je metkom kroz glavu sa strane. U početku se mislilo da će i ona podleći, jer nije nekih 15 sati dolazila k svijesti. Prevežena je automobilom u bolnicu u Tuzlu, gdje je došla k svijesti i bila preslušana. Drži se, da će preboljeti, jer joj je vjerovatno ozlijeđena samo lubanja, a mozak ostao nepovrijeđen.

Jučer su iz ovdašnje mrtvačnice obavljani pogrebi Avrama Pape i Gradaščevića. Dženazi Gradaščevića prisustvovao je veliki broj muslimana i drugih građana, a jednako i pogrebu Pape, na koji je stigao iz Sarajeva i njegov otac. Kako upućeni tvrde, Avram Papo je bio izjavio da će Minu skoro vjenčati. Gradaščević je posve slučajno pošao na šetnju sa Minom, jer joj se nije naročito udvarao i ta slučajna šetnja stajala ga je života.”

*

Kako vidimo, u prvome članku anonimnom dopisniku iz Gračanice potkrala

se manja greška: ustrijeljenu konobaricu on oslovljava kao Mila Janček, iako je njezino ime bilo Vilhelmina, a nadimak Mina. To je ispravio u drugome članku. Inače, vijest iz Gračanice o ovome zločinu poslata je odmah još jednome sarajevskom dnevnom listu, “Večernjoj pošti”, koji ju je, pak, objavio u dosta skraćenoj formi, u broju od 22. novembra. I tu se stradala djevojka oslovljava kao Mila, pa držimo da je dopis uputio isti autor.⁴

U oba članka, međutim, Avram Papo se naziva Sarajlijom; štaviše, navodi se da je bio rodom iz Sarajeva. Međutim, radilo se ipak o Gračanliji po rođenju. Prema podacima koje je svojevremeno prikupio poznati kulturni historičar i istraživač prošlosti i tradicije bosansko-hercegovačkih Jevreja, Gračanlija po rođenju Samuel Elazar – porodica Papo je bila stalno nastanjena u Gračanici, u koju se Avramov otac Rafael doselio oko 1885. godine iz glavnoga bosanskohercegovačkog grada. U Gračanici je izrodio osmero djece: šestoricu sinova i dvije kćerke. Najstariji sin bio je upravo Avram, rođen 1901. godine u Gračanici.⁵ Iz dostupnih izvora zaključujemo da su 1920-tih godina Rafael i najstariji sin

4 “Gračanica, 21. novembra. Preksinoć je u društvu bankovnog činovnika Smaila Gradaščevića šetala Slovenka konobarica Mila Janček. Njima je pristupio trgovac Avram Papo, koji voli Milu i iz ljubomore opalio hitac u nju. Pala je mrtva. Na to je skočio protiv njega Gradaščević, ali revolver puče i drugi put. I Gradaščević, pade mrtav. Na to Papo ispali metak sam u sebe. I treći lješ pade na zemlju. Vlasti vode istragu.” (“Jeziva tragedija: zbog lijepe Slovenke–tri lješa”, *Večernja pošta*, god. VII, br. 1918, Sarajevo, 22.11.1927., str. 3.)

5 Samuel Elazar, *Grada za istoriju jevrejske zajednice u Gračanici*, Članci za kulturnu istoriju istočne Bosne, XV, Tuzla, 1984., str. 141. Rafael Papo se, inače, dvaput ženio: prva supruga bila je Rena Finci, a druga Estera, također iz porodice Finci. Elazar u svom prilogu navodi imena petorice sinova (Izidor, Mošo, Daniel i Jakov), ali se iz sačuvane porodične fotografije (u fototeci Gradskog muzeja Gračanica – priloženoj i uz Elazarov rad) vidi da je imao još jednog, najmlađeg sina – Davida. Rafael se kasnije vratio u Gračanicu, radeći kao trgovac sve do izbijanja Drugog svjetskog rata i početka progona Jevreja. O sudbini porodice Papo i drugih gračaničkih Jevreja u periodu 1941.-1945. pogledati: Omer Hamzić, *Sudbine Jevreja u Gračanici tokom Drugog svjetskog rata*, Gračanički glasnik,

Avram boravili i poslovali kao trgovci u Sarajevu, dok su porodičnu trgovinu u Gračanici preuzela dvojica Avramove mlađe braće, Izidor (rođ. 1903.) i Mošo (rođ. 1906. g.).⁶ Porodica je bila stalno nastanjena u Gračanici, gdje su živjeli Rafaelova supruga i mlađa djeca, u kući u donjem dijelu čaršije.

U utorak, 22. novembra, saznalo se već i za neke u prvi mah nepoznate detalje tragične nedjeljne večeri, a do Gračanice je stigla i vijest da je Mina Janček ipak preživjela napad, te da je, došavši svijesti u tuzlanskoj bolnici, mogla biti i saslušana od policijskih organa. O svemu tome, očito dobro informirani saradnik "Jugoslavenskog lista" (za kojeg držimo da je vjerovatno bio neko od činovnika, blizak istražnim organima) izvijestio je u novome dopisu iz Gračanice, objavljenom u broju od srijede, 23. novembra.

Inače, gradsko šetalište, kako razumijemo iz drugoga članka, u tom je vremenu bilo od vrha čaršije (današnje ulice Alije Izetbegovića) sve do današnjeg Skvera (početak ulice Ahmed-paše Budimlije) – gdje se nalazio hotel "Bosna". Spomenuta "Muslimanska čitaonica" je, ustvari, Islamska čitaonica, smještena u zgradi Hadži Bećir-begovog vakufa kod Sahat-kule, u kojoj je kasnije bila Narodna biblioteka, a poslije Drugog svjet-

skog rata kino. Ubistvo se, pak, desilo u gornjem dijelu Čaršije, blizu Bijele džamije. Oružje koje je ubica koristio, a koje dopisnik nespretno naziva "revolverom" (pištolj s rotirajućim bubnjem), ustvari su bili obični poluautomatski pištolji. "Manji Walter Browning" je po svoj prilici Walther Model 3, kalibra 7,65 mm "Browning", dok je Frommer Stop (nešto jačeg kalibra 7,65 "Frommer") bio standardno lično naoružanje u austrougarskoj, a i osmanskoj vojsci tokom Prvog svjetskog rata. Avram Papo je – uzevši i napunivši oba pištolja, krenuvši od kuće neopaženo Kejom kraj Sokoluše, u namjeri da presretne iz sporednog sokaka, kod Bijele džamije, gdje se tragedija zbila – očigledno počinio teško ubistvo, dakle zločin iz umišljaja, zbog čega je, očito svjestan krivice, odlučio sam sebi presuditi.

Ubijeni Smail Gradašćević je radio kao činovnik u "Muslimanskoj privrednoj banci" Gračanica (smještenoj u zgradi u kojoj se kasnije nalazila direkcija vodovoda, na gradskome trgu). Bio je i član mjesnog odbora Kulturno-prosvjetnog društva "Gajret" u Gračanici.⁷ Drugih detalja iz njegove biografije nemamo. Po svoj prilici, potjecao je od gradačaćkih Gradašćevića.⁸ Za Vilhelminu Janček –

god. XXIII, br. 45, 2018., str. 37-58.

6 Ova trgovina se 1928. spominje pod imenom "Braća Papo" (Jusuf Mulić, *Nosioci vlasti, privrede i školstva u gračaničkom srezu 1928. godine*, Gračanički glasnik, god. V, br. 10, 2000., str. 50).

7 Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u periodu između dva svjetska rata (pravno-politički i društveno-ekonomski razvoj)*, Gračanica: Monos – Sarajevo: Avicena, 2015., str. 270, nap. 115.

8 Prema Porodičnom stablu Gradašćevića, kojeg je objavio Sadik Šehić iz Gradačca u svojoj knjizi *Sumbu-luški zapisi Mula Vrcanije* (Tuzla: Radio Kameleon, 1998., str. 91 – i kao poseban prilog u većem formatu), Smail Gradašćević, koji nije imao potomaka, bio je sin Sulejman-bega, čiji je otac nosio isto ime; ova loza Gradašćevića potječe od Mustafe, brata Osman-kapetana Gradašćevića, poznatog vakifa u Gračanici.

izuzev porijekla, za sada, također, ništa ne znamo.

Iz citiranih članaka se to dovoljno ne razaznaje, ali ubijeni Smail Gradašćević i Avram Papo su se međusobno poznavali. Skupa s Vilhelminom Janček bili su dio istoga društva: svjedoči to i jedna fotografija, koju donosimo u prilogu ovoga rada. Fotografija je, po bilješci zapisanoj na poleđini njezina presnimka (sačuvanog u fototeci Gradskog muzeja Gračanica), snimljena upravo 1927. godine – na nekoliko mjeseci prije tragedije. Za istim stolom su, na fotografiji, sve troje stradalih: u sredini Vilhelmina, s njene desne strane Avram Papo, a sa lijeve Smail Gradašćević; krajnje lijevo, odnosno desno su: Zvonko Jukić, željezničar, te Ilija Davidović, krojač.

Da li je Smail možda i sam imao neke dublje osjećaje prema Vilhelmini – ili je, pak, te tragične večeri bio naprosto u prijateljskoj šetnji s njom (kako to indicira anonimni autor dopisa “Jugoslavenskom listu”) – pouzdano ne znamo. No, to što ga je bolesno ljubomorni Papo zatekao u društvu sa djevojkom koju je sam volio – zaista ga je koštalo života, kako to zapisa i naš dopisnik.

Šta se sa Vilhelminom kasnije zbilo – da li se potpuno oporavila od ranjavanja,

gdje je završila i kako se, kasnije, nosila s posljedicama pokušaja ubistva i zločina (koji bi se, u savremenom javnom diskursu, pod utjecajem feminističkih narativa, okarakterizirao kao pokušaj “femicida”) – za sada također ne znamo.

Zločin je sigurno teško pao porodici ubijenog Smaila Gradašćevića, a možda još i teže porodici Papo, koji su pretrpjeli i smrt vlastitoga člana, ali i sramotu zbog njegovog postupka. Ipak, desetljećima kasnije, Avramov otac i mlađa braća bili su upamćeni kao “pošteni trgovci, lijepe naravi, poštovali su muslimane. Nikada nisu hodali po kafanama, otmjeni, pristojni, svoj su posao radili...” – kako je to novinaru Mirsadu Čamdžiću 2009. kazivao u to vrijeme 86-godišnji hadžija Asif Junuzović.⁹ Posljednjem muškom članu ove porodice u Gračanici, Isidoru Papi, ujedno i posljednjem gračaničkom Jevreju, koji je 1980. umro bez živih potomaka u ovome gradu – Gračanlije su priredile “veličanstven ispraćaj”.¹⁰

Zločin Avrama Pape, Gračanlije koji je – uslijed bolesne ljubomore, počinio to što je počinio – ostalo je tek uspomena na jednu ljudskom rukom prouzročenu tragediju, kakve su se, srećom, rijetko dešavale u gračaničkom kraju, a još rjeđe u samoj Gračanici.

9 Mirsad Čamdžić, “Od Jevreja ostali samo grobovi – i uspomene”, *Deutsche Welle* web-portal, 31.05.2009., <<https://www.dw.com/bd/od-jevreja-ostali-samo-grobovi-i-uspomene/a-4293215>> (pristup: 07.05.2025. u 16:00). Riječi rahm. H. Asifa Junuzovića donose i Anisa Hasanhodžić i Rifet Rustemović, autori knjige *Tragovima naših komšija: Jevreji u Bosni i Hercegovini i holokaust* (Sarajevo: Institut za istoriju, 2015., str. 147).

10 S. Elazar, *Građa za istoriju jevrejske zajednice u Gračanici*, str. 129 (Predgovor kojeg potpisuje Branko Vajić, volonterski rukovodilac Zavičajne muzejske zbirke u Gračanici, koju je do smrti vodio, nagovorivši – između ostalog – i Elazara na prikupljanje građe i pisanje historijata gračaničkih Jevreja.

SUMMARY**CRIME AND TRAGEDY IN DOWNTOWN GRAČANICA ON NOVEMBER 20, 1927 (BASED ON TWO ARTICLES FROM "JUGOSLAVENSKI LIST")**

This paper recounts a tragic event that has remained etched in the memory and oral tradition of the older residents of Gračanica for generations. It concerns a violent crime that took place between the two world wars – on November 20, 1927 – when the merchant Avram Papo shot and killed bank clerk Smail Gradašćević, seriously wounded the waitress Vilhelmina (Mina) Janček, and then took his own life. All three individuals knew one another, and the motive behind the crime was rooted in pathological jealousy. We uncovered detailed accounts of this incident in two contemporary articles published in *Jugoslavenski list*, a Sarajevo-based newspaper. We present both of these articles here in their original form. Additionally, we include a photograph taken earlier that same year, which features all three individuals. By doing so, we aim to shed historical light on one of the rare but profoundly impactful tragedies in the history of this town – a tragedy that left a lasting impression on the collective memory of its people.
